

Сава Станковић

ДУНАВСКИ ДИЈАЛОЗИ: QUO VADIS НОМО?

Географија велике реке је величанствено обликовала занимљив европски регион: од високоразвијене централне Европе до њене мање развијене црноморске периферије поређано је десет држава (Немачка, Аустрија, Словачка, Мађарска, Хрватска, Србија, Румунија, Бугарска, Молдавија и Украјина). Још је, крајем прошлог века, италијански писац Клаудио Магрис у својој књизи једноставног наслова *Дунав* (1986), јединственим видео и схватио подунавски културни простор у којем су деловали бројни значајни уметници, књижевници, филозофи, научници – попут Ничеа, Хајдегера, Витгенштајна, Кафке, Мирослава Крлеже, Ђерђа Конрада, Васка Попе, грофа Дракуле, Овидија и других. О том (по)дунавском културном јединству, управо је у Новом Саду говорио и мађарски филозоф и списатељ Ђерђ Конрад, иначе и сам један од Магрисових „јунака“: *О чему бисмо другом и моћи да размишљамо у новосадској Дунавској улици, шећајући у пријатељском друшћу. Толико је разноврсних заједница у Европи: народи, народности, предели, региони, градови, речне долине као што је, на пример, Дунавски басен! Прејоручујем највише академских ловаца на идејни материјал да пронађу и да исцртају душу Подунавља... Можда смо заиста овако заједно, од Црне шуме до Црној мора, јојрилично шарено и мнојобојно друшћу унутар Европе. А то је један засебан роман.*¹

Вођени том конрадовском мишљу, организатори су *Дунавске дијалоје* покренули у времену после већ стишаних и окончаних бурних, неки пут чак и револуционарних промена, у већем броју подунавских земаља. На крају друге деценије XXI века, читав овај регион геополитички изгледа другачије – након пада Чаушескуа, рушења Берлинског зида, распада СССР, поновног уједињења Немачке, разлаза Чешке и Словачке, крвавог и трагичног распада Југославије, изласка Украјине и Молдавије из Совјетског Савеза. У неким од ових земаља још увек трају ти бурни процеси – попут збивања у Украјини и на Западном Балкану. Ипак, уз све то, континуирано се тежи приближавању пројекту уједињења Европе. После свих тих промена, наметнуло се логично питање: како су се ти недавни историјски догађаји одразили у актуелној уметности?

На почетку новог века човечанство се нашло у епохалној кризи изазваној кулминацијом капитализма и доминацијом филозофије профита. Велике светске корпорације и њихови власници су читав свет претворили у властити ресурс – једнако (зло)употређувајући људе, њихова високонаучна и друга достигнућа те природну околину – ниједног тренутка не марећи за судбину и будућност читаве популације. Једном речју поремећен је уобичајени дијалектички ток ствари, а целокупној популацији је наметнута безобзирна употреба човека и његових потенцијала. Актуелна светска

¹ Ђерђ Конрад је 12. октобра 2003. године проглашен почасним доктором Новосадског универзитета. Цитирани текст представља завршне реченице из његовог говора изреченог том приликом.

пандемија само је показала да је болест (стварна и метафоричка) постала особеност читавог друштва, а да је проистекла из системског занемаривања човекових потреба чак и у најразвијенијим државним системима. Разјарени капитализам је потпуно присвојио науку, те њена највећа достигнућа нису више неприкосновени симбол прогреса јер сваки њен напредак доноси нову стрепњу, још већи степен несигурности, страха, забринутости, специфичну „долину језе“...

С обзиром на карактер збивања и константних промена током друге деценије XXI века уметници су, хтели то или не, посвећени перцепцији савремености и презентацији властите свесности о друштву у којем стварају и егзистирају. Уметност се све приврженије бави јасним дефинисањем персоналних ставова којима је могуће духовно превладати тежобност света у ком живимо – јер, човек данашњице је талац новог светског поретка у којем је опхрван спрегом капитализма и технолошке медијализације. Због тога се у актуелном тренутку чини веома значајном једна реактуализована реченица књижевника Оскара Давича (1909–1989): *Трајање за човеком, њо је једина валидна филозофија данас, једина одржива филозофија!* Истовремено, такав став од уметника захтева, поред критичког „коментарисања“ актуелне стварности, и његову обавезу да одбрани засебност уметности у оваквим временима; да инсистира на поштовању култивисаних етичких начела. Јер, уметност (п)остаје простор човековог прибежишта, нека врста „сигурне куће“ за очување универзалног дијалектичког смисла; она треба да буде подршка и „утеха вечно нападеној човековој души“ како то констатује српско-мађарски уметник Балинт Сомбати. Време је за хомоцентричне теме и функције уметности; човеку данашњице је одиста потребна уметност која се брине о његовом бићу и његовој егзистенцији; потребна му је уметност усмерена ка храњењу хуманих естетских, етичких, духовно-моралних начела. При томе ове одлике никако не треба схватити пежоративно и посветити се инсистирању на стварању угођаја или „поетизацији“ стварности. Ово време захтева прецизан естетски систем, јасну идеју и представу, сугестивну функционалност употребљених ликовних елемената, читкост слике или неке друге уметничке творевине те делотворан однос на релацији уметник–дело – посматрач. Из тако дефинисаног уметничког дела проистиче адекватна етичка напомена јер – моралност исказана у уметности дубоко задире у свест човека посматрача и потврђује његово уверење о властитој људскости... О људскости коју морамо сачувати да бисмо опстали.

Важно је констатовати да се уметност у највећем броју подунавских земља у актуелном тренутку одвија у – демократским друштвима. Данас је стање демократије у подунавским земљама боље него било кад пре, без обзира на препреке наметнуте економском кризом, болним транзицијама у земљама бившег социјализма, снажним и свеprisутним коруптивним процесима. Почетком овог века Јост Смирс је, бавећи се промоцијом културе разноликости у доба глобализације, у својој књизи и те како примењивог и карактеристичног назива *Уметност и њо приликом* (2003) истакао да уметност суштински учествује у демократским дебатама те да је њена улога изузетно значајна као уверљив и валидан одговор на најразличитија животна питања. При томе, актуелна уметност нуди мноштво „порука“, она је изражајно разноврсна, а њено дејство и утицај су интензивнији него у ранијим раздобљима јер се дистрибуирају путем

глобално умрежених комуникационих канала. Зато је данашња уметност, по Смирсу, *поље на којем се емоциивне инкомпајибилности, друштвени конфликти и ишчања сјајуса сукобљавају на мноо конценџисанији начин нео шчо је шо у свакодневној комуникацији.*²

Дакле, уметност у актуелном тренутку прилагођава своје биће све снажнијим и умноженијим импулсима света – те је затичемо у својеврсном *расџинушој сјању* (Ив Мишо), или је схватамо као манифестацију *релационе есџеџике* (Николас Бурио). Но, можда је најубедљивије мишљење Франческа Бонамија који је закључио да је уметност, и надаље, само интерпретација света. У једном интервјуу он констатује: *Преферирам умејношћ која корисћи меџафоре, чак и ако се односе на еџику и џолиџику, али џод условом да су меџафоре формулисане довољно јасно да их џосмаџрач може лако џроџумачићи и џако ући у џоље значења умејношћи. Јер, умејници који ме занимају исказују изразићу меру особеносћи, али умеју да комуницирају са свеџом.*

Фестивал савремене уметности *Дунавски дијалози* у Новом Саду ове године одржава се под насловом *Quo vadis homo?* Целокупни концепт изложбе је установљен на хомоцентричком принципу – разматрању судбине човека смештеног у међупростору посткомпјутерске ере и у предроботско доба. Један од кустоса изложбе Ами Барак, историчар и критичар уметности румунско-јеврејског порекла који живи у Паризу, одабрао је уметнике који су посвећени питањима нашег времена, истражујући куда иде човечанство, шта нас све још чека и какве ће бити последице наших дела. Барак констатује: *Наџредак више није мирна лука, свеџ је крхак, на рубу цивилизацијске џромене – и шо је оно шчо нас брине. Наше друшћво све више зависи од џехнолоџије, а исћовремено схваџа да џа џехнолоџија више нема никакву сврху. Дуо смо мислили да џехнолоџија може да нам обезбеди наџредак, џосебно када је у џишчању здравље. Збоџ шоџа нам умејници шаљу своје џоруке, они нас, на свој начин, џерају на размишљање и шо би моџао бићи најбољи џућ за решавање наших џроблема.*

У селекцији Амија Барака су уметници који претражујући прошлост схватају фундамент наше ововременске фрагилности. Због тога Ана Адамовић у свом видео-раду проблематизује однос према историји, инсистира на рационалистичком начину читања и поштовање њеног значења и значаја – насупрот свим актуелним покушајима „прекрајања“ и фалсификовања прошлости. Антал Лакнер у историји запажа нестанак малог дунавског острва Ада Кале које је било насељено Турцима из Румуније, а које је потопљено приликом изградње Ђердапске бране – чиме је, заправо, збрисан идентитет и *genius loci* једног особеног људског станишта. Своју инсталацију Лакнер формира као крхку творевину у чијој нестабилности изналази бројне метафоричке поруке намењене савременом човеку и његовој егзистенцији. О тој крхкости, али и о нестабилности читавих система, размишља и Бугарин Иван Модов, који у маниру перформанса из концептуалне уметности с краја шездесетих и почетка осамдесетих, поставља ред домина који потом ланчано обара – упозоравајући на нестабилност и могућност де-струисања и најпрецизнијих система. Татијана Данеберг (Аустрија) се у свом сликарству

² Јост Смирс, *Умејношћ џод џриџиском. Промоција кулџурне разноликосћи у доба џобализације*, Светови, Нови Сад, 2004.

најдиректније бави човеком и његовом судбином. У својим експресивним сликама урађеним преко фотографских снимака стварности она гради фигуру, али јој експресивним потезима, рељефним слојевима боје, хибридном карактером свог поступка прекрива и „замагљује“ сваку идентитетску засебност. На тај начин она приказује човека – преоптерећеног и изгубљеног у амбијенту ововременске хибридне реалности. Румунка Пуша Петров је посвећена питању колективног и персоналног идентитета припадника специфичних етничких заједница попут Плаћена (банатских Бугара) или афроамеричких жена које инсистирају на очувању колективног историјског идентитета – најчешће исказаног кроз култ косе и њеног уређивања и обликовања. На један специфичан начин фотографије ове уметнице потпуно припадају данашњој култури слике. Словачки уметник Ото Худец је посвећен актуелним климатским проблемима. Инсталација стаклене баште је инспирисана уметниковим пластичним вртом у којем Худец одиста узгаја јестиве биљке, али је, истовремено, дефинише и као постапокалиптичку визију будућности.

Други део централне изложбе *Quo vadis homo?* на овогодишњим *Дунавским гујалозима* начинио је аутор овог текста, а у тој селекцији су одабрани уметници и радови који, иако се не баве директно ововременским технолошким медијима уметношћу, препознају дух глобално медијализованог света. У овој поставци је изузетно важан видео-рад Олексија Саија из Украјине који је изведен у компјутерском програму Microsoft Excel намењен бројању новца. Избором тог програма уметник је дефинисао приоритетни карактер капиталистичке ере. Сви мотивски подаци (људи, пејзажи, архитектура, бројеви, знаци и др.) овде су „заробљени“ у снажном ковитлацу који на екрану илуструје нашу судбинску обухваћеност ковитлацом који се стално убрзава. Орјен Ђурић излаже представе у којима од делова дечјих гумених и пластичких лутака конструише фигуре некаквих нових, хибридних бића. Уметник на одиста духовит, ироничан и чак црнохуморан начин, критикује идеју људског инжењеринга – и те како актуелног у доба промовисања раних хуманоидних робота. Инсталација Отмара Херла (Немачка) се, на други и другачији начин, бави истом проблематиком. Он је свестан незауостављивог прогресизма вештачке интелигенције, те предлаже личност генијалног научника Ајнштајна као модел даљег мултиплицирања хуманоида. Уз то, насловом рада „Човек Алберт“ уметник, скоро очајнички, настоји да сачува некакво зрнце људскости у надолазећем свету робота и вештачке интелигенције. Слојевит је и рад одиста провокативног наслова „Како сам лагала на Инстаграму“ загребачке ауторице Ане Јосиповић. Њена исповедна прича о преживљавању и проживљавању операције канцера је двоканална: једна се одвија на Инстаграм профилу, а друга у реалном животном бекстејџу. Уметница је на Инстаграму објављивала улепшане ситуације властитог стајлинга, стања и социјалног понашања – на које су њени пратиоци реаговали као одушевљени спектатори. Истовремено, стварна ситуација испуњена егзистенцијалном драмом, страхом, патњом и неизвесношћу остала је „међу четири зида“ и на, до изложбе, скриваним ванредним фотографијама уметничине сестре Славице. Овај комплексни рад је заправо могуће доживети и као ауторитативну уметничку рефлексију стања света у којем је све теже доћи до искрености и истине; у којем лаж опстојава (синдром лажних вести) изван сваке моралне и етичке запитаности. Ипак својом уметничком акцијом Ана Јосиповић

је успела да сачува људскост – своју и посматрачеву. Неизбежни додир стварности и технологије је остварен и у перформансу Стефана Лукића који се може пратити и на уметниковом Инстаграму. Лукић свакодневно трчи улицама Београда и тако „опцртава“ цртеж који има своју засебност, јер је свака одабрана рута усмерена ка једном од београдских гробаља. Дакле, трчањем уметник уписује својеврсне „линије живота“. Истовремено, он послушкује коментаре гледалаца и пратилаца на Инстаграму – од којих реченицу „Стефане, живот није лак“ транспарентно поставља у галеријски простор попут својеврсног закључка и подуке. Милена Милосављевић се бави језиком комуникација на друштвеним мрежама. Својеврсне знакове – емотиконе – она из виртуелног преводи у стварни свет. Показало се да сериозно скулпторско реификовање тих искључиво екранских знакова емоционалности добија некакво шире и суштинскије значење – испуњено племенитом метафориком аутентичног, пунопластичког, скулпторског уметничког дела. Коначно, молдавијски уметник Александер Тинеи учествује са невеликом портретном сликом. У амбијент изложбе и у домен насловне теме ово дело „улази“ захваљујући свом садржају: мазачовски „скраћена“ перспектива бејконовски насликаног лица окренутог према доле као да илуструје сав замор савременог човека, човека све више потискиваног из главних токова збивања у свету у коме живимо. Таква слика само подсећа на оправданост запитаности *Quo vadis homo?*